

A SZEMÉLYES ÉS A VISSZATÉRO NÉVMÁS A «CHANSON DE ROLAND»-BAN.¹⁾

1. A mai francia nyelvben megkülönböztetjük a kapcsolatos személynév-másokat az önállóan használtaktól. A Chanson de Rolandban, valamint az ó-francia nyelvben egyáltalában mindkét nemű névmás kapcsolatos és önálló értelemben fordul elő. Ez oknál fogva értekezésünkben a «rövidült» és «teljes» elnevezéseket fogjuk használni.

2. A teljes (*moi, toi, soi*) alak sajátképen tárgyeset, mely az eredeti nominativust (*je, tu, il*) kiszorította. Kivételt képez a személynév-más nőnemű alakjának egyes szám 3-dik személye *elle* (*ele*), a mely eredetileg is nominativus alak volt. A régibb tárgyesetek *lei, liu* helyébe a nominativ lépett.

Brachet²⁾ szerint a XIII. század végeig az alany kifejezésére kizárólag *je, tu, il* szolgált. A Ch. de R.-ban mégis találunk már példát az alanyesetnek a teljes alakkal való kifejezésére.

Mei ai perdut e (tres)tute ma gent.

3. A nom. alak az egyes számban az 1-ső személyre nézve rendszeren *jo, je*; a 2-dikra *tu*; a 3-dikra *il, ele*; a többes szám 1-ső személyében *nos, nus*; a 2-dikban *vos, vus*; a 3-dikban *il, eles*. Az *ils* alak *il* helyett csak a XIV. század óta van használatban.

Deus! dist li quens, or ne sai *jo* que face (1982)

Unkes neu oi poür là u *tu* fus (2046)

Seignurs dist *il*, mult malement nos vait! (2106)

Que *ele* fut à nobile vassal. (1123)

Puis recevrat la lei que *nus* tenum (225)

Nos avum droit, mais tist glutun unt tort. (1212)

Se *vos* murez, esterez seinz martirs (1134)

«*Vus* avez mult ben dit.» (143)

Puis que *il* sunt as chevaux e as armes. (1095)

¹⁾ Használt források: La chanson de Roland, Müller Th. kiadása, Göttinga, 1863. — Fr. Diez, Gramm. d. romanischen Sprachen, Bonn, 1844. — Programme du college royal français, Berlin, 1873.

²⁾ Grammaire historique de la langue française, 173. l.

4. *Jo, tu, il* (ego, tu, ille) az ó-francia nyelvben még hangsúlyosak és ezen oknál fogva önálló értelemben is használhatnának.

Ne vos, ne *il* ùi porterez les piez (260)

Bel sire nies, e *jo* e vos irum. (881)

5. A személynév más dativusa és accusativusa mindkét alakban előfordul, használata nagy ingadozásnak van alávetve. Csak a XIII. században lett általánosabb a most érvényes szabály, mely szerint az ige után a teljes, az ige előtt pedig a rövidült alak áll. A Ch. de R.-ban e részben még semmiféle szabály sem állapotott meg.

Alde respunt: «Cest mot *mei* est estrange (3717)

Ki *tei* ad mort, France ad mis en exill (2935)

«Veire paterne, hoi cest jor *me* defend imperat. (3100)

Ki *lui* véist Sarrazins desmembre. (1970)

Oliver frère, cum *le* purrum nus faire? (1998)

Mais il *me* mandet que en France m'en alge. (187)

6. Az infinitivusra nézve megjegyezzük, hogy a személynév másos kiegészítő előtte és utána is állhat, csakhogy az előbbi esetben kivétel nélkül a teljes alak van használatban.

As tables juent pur *els* esbaneier. (111)

S'en volt ostages, e vos l'eu enveiez,

U dis u vint pur *lui* affiancer. (41)

Oliver sent qu'il est à mort naffret,

De *lui* venger jamais ne li est sez (1966)

7. Præpositióval mindig a teljes alak használatos.

Seignurs, parlez à *mei*! (2742)

Tels 1111 cenz i troevet entur *lui*. (2092)

Envirun lui plus de vint milie humes. (13)

Respunt Rollanz: Ne placet Deu que mi parent pur
mei scient blasmet.

8. A személynév más nyomatékos használatánál a teljes alak fordul elő.

Ezen alak mellett a kapcsolatosnak ismétlése csak a XIV. század óta használják.

Guenes respunt: *Mei* est vis que trop torge.

9. Ha az ige előtt dat. és accusat. áll, az előbbinek rövi-

dült alakja csakis *le, la, les*-vel fordul elő. Ezen szabály a Ch. de R.-ra nézve is érvényes. Megjegyzendő, hogy ilyen esetekben a mai sorrendtől eltérőleg gyakran az accus. megelőzi a dativust.

Respunt li quens : «Deus *le me* doinst venger!»

«Beu *le me* garde» (1819)

10. A reflexiv viszonyt a francia a többi román nyelvekkel ellentétben, különösen a határozottan jelölt személyeknél a személynévmás 3-dik személyével fejezi ki. Személytelen fogalmaknál és határozatlan személyeknél *soi* használatos. A Ch. de R.-ban, valamint az ó-francia nyelvben egyáltalában erre nézve nincsen megállapodás.

As tables juent *pur els* esbaneier. (111)

De *lui* venger jamais ne *li* est sez. (1966)

Or ad *li* quens *endroit sei* assez que faire (2123)

11. A személynévmás elhagyása. Az alanyi személynévmás elhagyása a modern francia nyelvben csakis a fölszólító módban és néhány régi szólásmódban történik. (N'importe si bon vous semble.) A XVI. századig és így a Ch. de R.-ban is az elhagyás gyakori. A személytelen *il* ugyanezen törvénynek van alávetve.

E dist al rei : Salvat seiez de Deu. (123)

Pris *ai* Valterne e la terre de Pine. (199)

En cest pais *avez* estet asez. (134)

N'i ad païen ki un sul mot respundet. (22)

E or sai ben *n'avons* guaires a vivres. (1923)

«Charles, cheval che! car *tei ne* fault clartet.» (2454)

N'i ad castel ki devant lui remaigne (4)

12. *En* és *i* (y). Az ó-francia nyelv személyes viszonyoknál gyakrabban használja e szót, különösen az *en*-t mint a mai nyelv.

S'il voelt ostages, *il en* adrat par veir (87)

Il *en* apelet e ses dux e ses cuntés (14)

Envei uns *i* les filz nos muillers. (42)

13. *En* és *i*-n kívül a személynévmások pleonasticus használata nagy szerepet játszik. Némelykor a következő fogalom

előzetes megjelölésére vagy egy előbb megnevezett tárgyra való utalás végett használtatnak.

Mais saives home *il* deit faire message.

Seignurs barnus, qui *i* purruns enveier

Al Sarrazin ki Sarraguce tient? (254)

Jo nen ai ost qui bataille li dunne (18)

Ja pur murir ne vus *en* faldrat uns (1048)

E! lasse! que *nen* ai un hume ki m'ociet (2723)

14. A szem. névmások pleonasticus használata a modern nyelvben oly esetben is fordul elő, midőn a tárgy a mondat kezdetén áll. Le livre, dont vous me parlez, je ne l'ai pas vu. A Ch. de Rol. is ismeri a névmás ezen alkalmazását, ha az alany az állítmány előtt és a tárggyal közvetlen kapcsolatban van. De ha az alany hiányzik, vagy az ige után áll, a tárgyesetnek a szem. névmás által való ismétlésének csak oly esetben van helye, ha a tárgy és az állítmány közt más mondatrész van.

Ceste bataille beu *la* puum tenir.

15. Gyakoribb azon eset, hogy a tárgy nem ismételtetik, de ily esetben az alany az állítmány után áll, vagy ha névmás, kihagyatik.

Cels ki ci sunt, devum aveir mult vils.

16. A semleges *le* pleonast. használata az ige és különösen a *faire* ige előtt jellemző az ó-francia nyelvre nézve.

Ne m' fesis mal, ne jo ne l' te forsfis (2029)

Respunt li quens: Cor li aluns aider!

A i cest mot *l'unt* Francs recumencet.

17. A tárgyeseti *le*, *la*, *les* valamint a semleges *le* elhagyása szintén jellemző az ó-franciaúra és így a Ch. de R.-ra nézve is. Más esetek kihagyása ritkábban fordul elő.

Dunez li l'arc que vos avez tendut . .

Li reis (*le*) dunet e Rolanz l'a reçut.

Leverunt nos en bieres sur sumers,

Si nus plurrunt de doel et de pitet

Enfuerunt (nus) en aîtres de musters.

18. Szórend. A személyes és a visszatérő névmások szórendjére nézve a Ch. de R.-ban teljes szabálytalanság uralkodik.

Valamennyi eset az ige előtt és utána is fordul elő. Az imperat. affirmativ alakja sem képez e részben kivételt.

Dist Oliver : «D'iço ne *sai jo* blasme.» (1081)

Jo ai vént les Sarrazins d'Espagne (1082)

Sempre murray, mais cher *me suis* vendut (2053)

Truverunt nos e morz e detrenchez. (1747)

Li arceves (ques) *les ot* cuntrarier (1737)

Impèrat :

•Veire paterne, hoi cest jor me defend! (3100)

A halte voiz s'escrie : «Aiez nos Mahume! (364)

Viszszatérő névmás :

Met *sei* sur piez quanqu'il poet s'esvertuet. (2297)

Tant *se* fait fort e fiers e moneviz. (2125).

STRAUSZ SALAMON.

A Latin Anthológiából.

(Riese 877.)

Itt ülök Caesar küszöbén már egy nap egy éjjel,

S még se jutok hozzá véle közölni bajom'.

Menjetek, oh kegyes istennők, folyamodni nevemben,

S ezt mondjátok a szent úrnak a színe előtt:

Már ha nem érem el azt, hogy meghallgasson a császárr,

Csak legalább valaki jóne, ki mondja: eredj!

Ford. P. T. .

Pacuvius saját sírverse.

(Gelt. I. 24.)

Habár sietsz is, ifjú, e szikla kér,

Tekints reá s olvasd, mi rajta írva van:

•Itt nyugszik a költő Marcus Pacuvius. •

Ennyit kívántam én, hogy tudj. Élj boldogul!

Negyedik sora eszembe juttatja Torquato Tasso sírja feliratát (Rómában, a S. Onofrio-féle klostromban). •Itt nyugszanak Torquato Tasso tetemei. Hogy ezt megtudd, idegen, azért tették ide a szerzetesek ezt a követ 1601-ben. Ő 1595-ben halt meg. •

Ford. P. T. E.